

УДК 339.3.025.422

РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ НА ТЛІ ЗАГАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Стефанишин О.Б.

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом» Львівський інститут,
Україна, Львів

Обґрунтовано роль та місце внутрішньої торгівлі в економіці держави на тлі основних тенденцій соціально-економічного розвитку України. На основі цього доведено необхідність системного спостереження та вивчення динаміки розвитку торгівлі для ідентифікації проблем галузі в контексті зміни загальної економічної ситуації та нових умов господарювання, що визначило мету та завдання дослідження. Проведено дослідження основних показників розвитку сфери оптової та роздрібною торгівлі в Україні. На цій основі визначено вузькі місця у їх розвитку та окреслено основні проблеми. Наголошено на необхідності вироблення і втілення засад загальнодержавного і регіонального регулювання системи внутрішньої торгівлі, що дозволить реалізувати усі її функції та зробити домінантою розвитку національної економіки.

Ключові слова: внутрішня торгівля, оптова торгівля, роздрібна торгівля, оптовий товарооборот, роздрібний товарооборот, динаміка та структура товарообороту, розвиток.

Stefanyshyn O.B. Development of the domestic trade in Ukraine against the background of the general economic trends/ Lviv institute of private company “Higher educational institution “Inter-Regional Academi of personnel management”, Ukraine, Lviv

There has been grounded the role and place of the internal trade in the national economy against the background of the trends of social and economic development of Ukraine. Based on this, there has been proved the necessity of the systematic monitoring and study of the dynamics of trade development in order to identify the problems of the industry within the context of a change of the general economic situation and new conditions of management, which stipulated the objective and purpose of investigation. There has been carried out the investigation of the basic development indices of the wholesale and retail trade in Ukraine. Against this background there have been determined the pinch points in their development and determined the main problems. There has been laid the stress on the necessity of development and implementation of the principles of the general and regional regulation of the internal trading system, which will allow realizing all its functions and making it a dominant of the national economy development.

Keywords: domestic trade, wholesale trade, retail trade, wholesale turnover, retail turnover, dynamics and structure of the turnover, development

Вступ. Торгівля є найважливішою сферою формування і стабілізації споживчого ринку, координуючою ланкою в системі міжгалузевих, регіональних та міжрегіональних зв'язків, дієвим механізмом задоволення соціальних потреб, сприяє ефективному розвитку виробництва і впливає на формування його обсягів і перспективних напрямів. Місце торгівлі в національній економіці, її ресурсний потенціал і вплив на соціально-економічний розвиток країни визначають основні показники, як забезпечення товарно-грошового обміну у формі купівлі-продажу на суму, що перевищує 1,8 трлн. грн. в рік, задоволення 75-80% матеріальних потреб населення, через залучення до обороту величезних товарних ресурсів; формування у торгівлі 14-15% ВВП, забезпечуваність зайнятості не менше 25% трудових ресурсів країни [1].

Розвиток торгівлі в Україні відбувається на тлі загальної економічної ситуації в державі. На сьогодні економіка України розвивається в несприятливих умовах, що знаходить своє відображення у негативних тенденціях зміни основних соціально-економічних показників. За якими ми простежимо на основі динаміки індексу фізичного обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) (рис.1) та індексів виробленої продукції (виконаних робіт) базових галузей (промисловості, сільського господарства, будівництва, торгівлі) (рис.2).

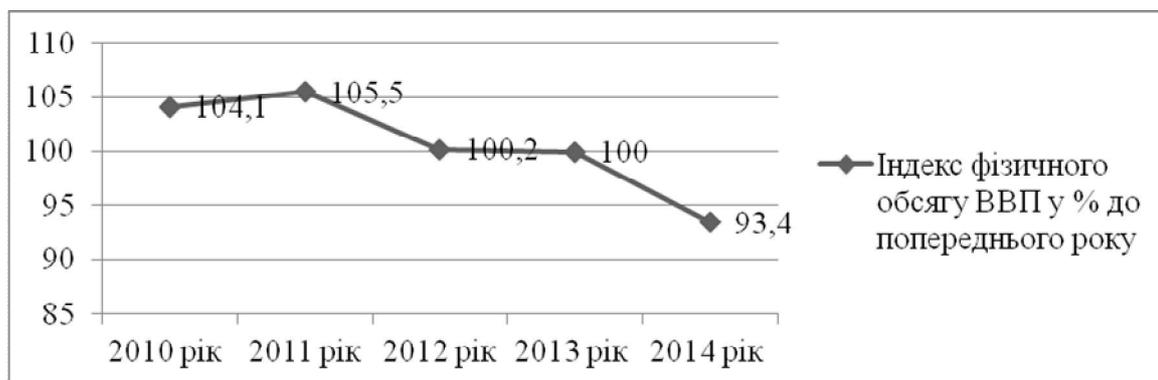

Рис. 1. Динаміка індексу фізичного обсягу ВВП України [2]

Отож, використовуючи дані офіційної статистики, можемо констатувати загальну тенденцію до падіння індексу фізичного обсягу ВВП в Україні впродовж останніх п'яти років, перервану лише у 2011 році. У 2014 році відносно 2010 року відбулось зниження даного показника на 10,7 пунктів.

Негативні тенденції зміни індексів виробленої продукції (виконаних робіт) зафіксовані за всіма базовими галузями, окрім сільського господарства, де динаміка є нестабільною і характеризується періодами підйому (у 2011, 2013 роках) та періодами спаду (у 2012, 2014 роках). Не є виключенням і динаміка показників економічної активності внутрішньої торгівлі. Роздрібний товарооборот підприємств знизився у 2014 році у порівнянні з 2010 роком на 20,1 пункт, а оборот роздрібної торгівлі на 18,7 пунктів. Оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі знизився у 2014 році у порівнянні з 2011 роком на 18,6 пунктів (табл.1).

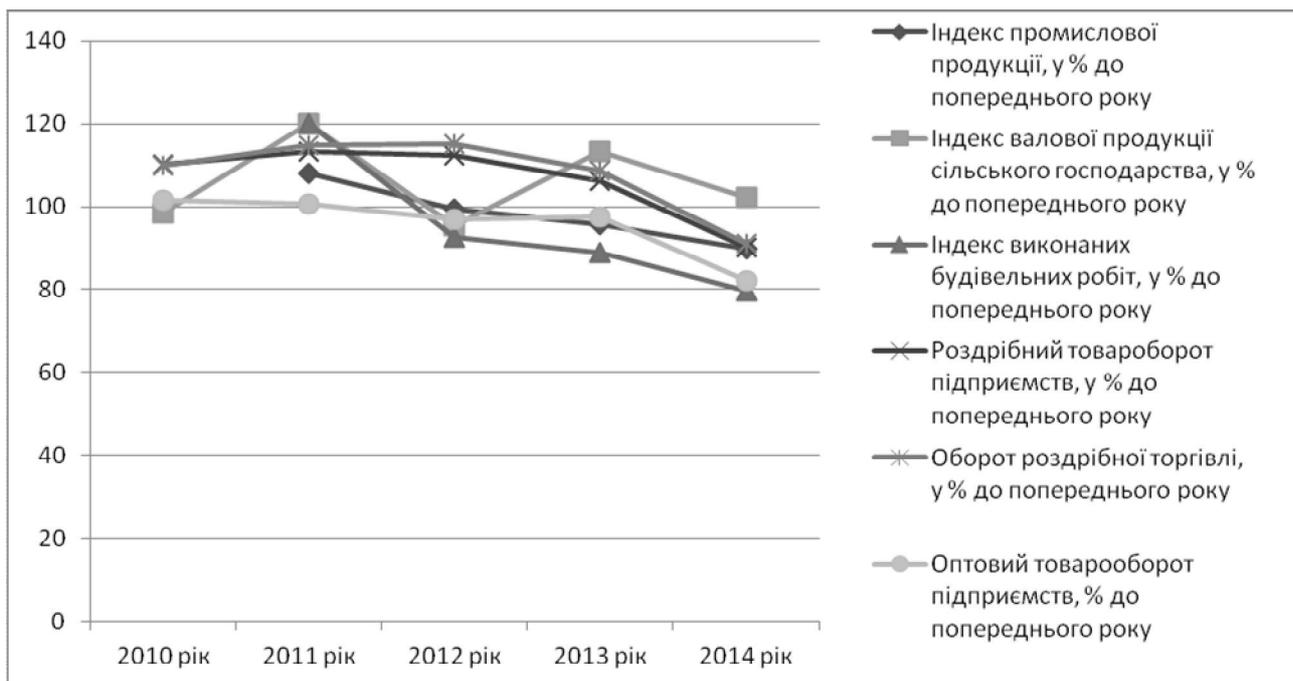

Рис.2. Динаміка індексів виробленої продукції (виконаних робіт) базових галузей економіки України [3;4;5]

Таблиця 1

Оптовий та роздрібний товарооборот за 2010-2014 рр.[4;5]

Показник	2010	2011	2012	2013	2014
Оптовий товарооборот підприємств у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	101,6	100,7	96,9	97,4	82,1
Оборот роздрібної торгівлі у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	109,8	114,7	114,7	108,6	91,1
Роздрібний товарооборот у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	110,2	113,1	111,6	105,9	90,0

Отож, існує необхідність дослідження сучасного стану внутрішньої торгівлі, аналізу виявлених тенденцій та причин змін, пошуку нових пріоритетних напрямків її розвитку. Проблеми розвитку торгівлі заходять своє відображення в дослідженнях відомих українських вчених та молодих: В. Апопія, М. Барної, Я. Гончарука, Н. Дуляби, А. Мазаракі, І. Маркіної, В.Марцина, Н. Міценко та інших.

Формулювання мети статті та завдань. Метою дослідження є висвітлення основних тенденцій та проблем розвитку внутрішньої торгівлі в Україні, в контексті зміни загальної економічної ситуації.

Виклад основного матеріалу. Сферу товарного обігу започатковує оптова торгівля, вона виступає торговим посередником між виробниками товарів і роздрібною торгівлею, іншими виробниками і споживачам товарів. Найбільша питома вага в загальному обсязі товарообігу внутрішньої торгівлі припадає саме на оптову торгівлю (біля 85%) [8]. Про розвиток оптової торгівлі можна судити із динаміки її товарообороту. У 2014 році у порівнянні з 2010 роком відбулось зменшення оптового товарообороту на 0,6%, а у порівнянні з 2013 роком на 8,8%. Важливою для оцінки розвитку оптової торгівлі є аналіз динаміки кількості підприємств оптової торгівлі. За період з 2010 року до 2014 року відбулось зменшення кількості підприємств оптової торгівлі майже у 2 рази (1,9). Найбільшу питому частку оптового товарообороту (55,3%) забезпечують підприємства оптової торгівлі з річним оптовим товарооборотом більше 500 млн.грн., в той час як їх кількість (249 од. у 2014 році) становить лише 0,6% від кількості усіх підприємств оптової торгівлі (впродовж останніх років спостерігається незначне, але постійне збільшення таких підприємств). Це є позитивною тенденцією в напрямку укрупнення підприємств оптової торгівлі, що відбувається в силу самої суті та функцій опту, оскільки переважна більшість вітчизняних підприємств оптової торгівлі – це дрібні фірми з кількома працівниками, що не володіють належною матеріально-технічною базою, об'єктивно такі підприємства не в змозі здійснювати повний цикл обслуговування клієнтів і позитивно впливати на функціонування ринку.

Частка оптової торгівлі товарами виробництва України зменшувалась впродовж всього досліджуваного періоду. Так, у 2014 році порівняно з 2013 роком відбулось зменшення на 5,4 пункти, що становило 48,5% загального обсягу продажу, а в порівнянні з 2010 роком ця частка зменшилась на 18

пунктів. Частка вітчизняних продовольчих товарів у загальному оптовому товарообороті займає традиційно більшу питому вагу і зменшилась не значно на 3,7 пункти у 2014 році в порівнянні з 2013 роком. Зате частка непродовольчих товарів зменшилась у 1,5 рази, що звичайно є негативно. В Україні переважно за рахунок вітчизняних виробників формується оптовий ринок вугілля кам'яного, чорних металів та іншої продукції первинного оброблення сталі, виробів тютюнових, олій рослинних та культур зернових [8].

Провідне місце в структурі оптового товарообороту продовжують займати непродовольчі товари (80,3%), у товарній структурі яких значна частка (21,2%) припадає на торгівлю енергетичними матеріалами та продуктами перероблення нафти.

За розрахунковими даними Державної служби статистики України, непродовольчі товари для населення, як взуття проходять 5-6 ланок перепродажу товару, парфуми та косметичні товари – до 4 ланок; продовольчі товари – від 1,3 до 5,6 ланок [8]. Така велика ланковість звичайно призводить, по-перше, до зменшення оборотності товарів, яка досягає більше 40 днів і має тенденцію до сповільнення, а, по-друге, до зростання роздрібних цін.

Виявлені проблеми в оптовій торгівлі лише частково пов'язані з теперішньою кризовою ситуацією в економіці України. В основному, вони накопичувались впродовж багатьох років і тепер, на піку загострення, продемонстрували глибину руйнації оптової торгівлі та неспроможність її виконувати свої функції, особливо що стосується впливу на виробництво через забезпечення збуту, стимулювання вітчизняного виробництва, здійснення мобілізації та доставки товарних ресурсів у роздрібну мережу, усунення міжрегіональних диспропорцій у поставках товарів. В цьому плані серйозним випробуванням для вітчизняної оптової торгівлі стало руйнування крупних оптових баз (різних за функціональним призначенням та

спеціалізацією) та системи налагоджених комунікацій між різними ланками та каналами торгівлі, що фактично призвело до переходу оптової торгівлі до дрібно-оптової та у сферу роздрібною торгівлі та навіть до виробників. Окрім того, вагомою проблемою для оптової торгівлі є переважання частки неорганізованої торгівлі (фізичні особи-підприємці та формальні й неформальні ринки) над організованою, яка є не облікованою, неконтрольованою і по суті некерованою, що дестабілізує торгівлю, значною мірою породжує тіньовий обіг грошей і товарів. За підрахунками фахівців, частка організованої торгівлі в забезпеченні роздрібного товарообороту не перевищує 20% [9,с.7; 7, с.148].

Завершальною фазою товарного обігу і невід'ємною складовою внутрішньої торгівлі є роздрібна торгівля, коли товар реалізується безпосередньо кінцевим споживачам для задоволення його потреб в обмін на гроші.

В цілому за період 2010-2014 роки оборот роздрібною торгівлі та роздрібний товарооборот в фактичних цінах зросли у 1,7 та 1,6 рази відповідно (від 541 548 млн.грн у 2010 році до 901 923,7 млн.грн у 2014 році та від 280 890 млн.грн. до 438342,7 млн.грн. відповідно), в той же час індекс змін цих показників у порівняних цінах (табл.1,рис.2) вказує на спад обсягів реалізації починаючи з 2012 року. Отож, узагальнимо, що розвиток роздрібною торгівлі і Україні проходить в умовах суспільно-політичної кризи, воєнного конфлікту, що сприяло коливанню курсів валют, високому рівню інфляції, зниженню реальних грошових доходів населення, зниженню обсягів споживчого та комерційного кредитування, зменшенню обсягів вітчизняного виробництва та зростанню вартості імпортової продукції, погіршенню умов ведення бізнесу і виявило вразливі місця роздрібною торгівлі. Так, найпомітнішим є скорочення кількості об'єктів роздрібною торгівлі (в 1,3 рази за період з 2010-2014роки на 15208 одиниць), з них магазинів на 9379

одиниць, відповідно забезпеченість населення мережею роздрібної торгівлі знижується, особливо різке зниження характерне для 2014 року.

До 2013 року характерним є збільшення торгових площ магазинів при скороченні їх кількості, що може характеризувати процеси укрупнення, збільшення кількості супермаркетів та гіпермаркетів у цей період свідчить про надмірну концентрацію роздрібної торгівлі в крупні й середні підприємства шляхом об'єднання та інтеграції.

Впадає у вічі зміна пропорцій товарної структури роздрібного товарообороту з точки зору продовольчих та непродовольчих товарів. Скорочення частки непродовольчих товарів у роздрібному товарообороті (з 60,5% до 58,7% на 1,8 пункт) свідчить про зниження рівня життя населення. Адже, саме у кризових періодах споживачі намагаються знизити свої поточні споживчі витрати за рахунок скорочення споживання непродовольчих товарів на користь продовольчих. Питома вага продовольчих товарів має тенденцію до зростання з 39,5 до 41,3%.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отож, зроблене дослідження дозволяє зробити висновок, що проблеми у торгівлі, перш за все лежать у площині того, що розвиток торгівлі в Україні проходить хаотично, без належного державного регулювання, супроводжуючись суттєвими деформаціями, розбалансованістю, протиріччями. Розвиток ринку, його зрілість значною мірою визначається станом та напрямом розвитку внутрішньої торгівлі та її секторів - оптового та роздрібного. Оскільки Україна є активним учасником процесів, що пов'язані із глобалізацією товарних ринків, новими векторами інтеграції національної економіки у міжнародні зв'язки, активізацією торговельного підприємництва у новому інституціональному середовищі, то нагальність розв'язання проблем, що назріли в торгівлі зростає. Напрямки досліджень мають стосуватися розробки науково-методологічних, організаційно-економічних, з наступним практичним втіленням, засад загальнодержавного і регіонального

регулювання системи внутрішньої торгівлі, що дозволить реалізувати усі її функції та зробити домінантою розвитку національної економіки.

Література:

1. Анопій В.В. Глобалізаційні процеси і нові тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України / В.В. Анопій, Р.В. Криган, О.Р. Процишин // Торгівля, комерція, підприємництво : збірник наукових праць ЛКА / відповідальний за випуск Б.М. Мізюк ; ред. кол. : В.В. Анопій, Ю.А. Дайновський, С.В. Скібінський та ін.. – 2013. – Вип. 15. – С.6-12.
2. Економічна статистика / Національні рахунки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Національний банк України. Макроекономічні показники. Економічна активність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
4. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Роздрібна торгівля України» за 2011,2012,2013,2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
5. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Оптова і біржова торгівля України» 2009-2011рр.,2012-2013рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
6. Крекотун С.А. Внутрішня торгівля України: проблеми та перспективи розвитку галузі // С.А. Крекотун, В.Я. Влялько // Вісник соціально-економічних досліджень, випуск 2 (45), 2012. – С.340-347.
7. Анопій В.В. Сучасні проблеми та стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України / В.В. Анопій // Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2005. - №4. – С.145-153.

8. Діяльність підприємств оптової торгівлі у 2014 році. Доповідь. Публікація документів Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
9. Анопій В.В. Актуальні проблеми розвитку внутрішньої торгівлі України // Торгівля, комерція, підприємництво : збірник наукових праць / [редакц. кол.: Анопій В. В., Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін.]. – Львів : Львівська комерційна академія, 2015. – Вип. 18. – С.5-11.

References:

1. Апопій В.В. Globalizacijni procesy` i novi tendenciyi rozvy`tku vnutrishn`oyi torgivli Ukrayiny` / V.V. Apopij, R.V. Kry`gan, O.R. Procy`shy`n // Torgivlya, komerciya, pidpry`yemny`cztvo : zbirny`k naukovy`x pracz` LKA / vidpovidal`ny`j za vy`pusk B.M. Mizyuk ; red. kol. : V.V. Apopij, Yu.A. Dajnovs`ky`j, S.V. Skibins`ky`j ta in.. – 2013. – Vy`p. 15. – P.6-12.
2. Ekonomichna staty`sty`ka / Nacional`ni raxunky`. [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua//>
3. Nacional`ny`j bank Ukrayiny`. Makroekonomichni pokazny`ky`. Ekonomichna akty`vnist`. [Online], available at: <http://www.bank.gov.ua/>
4. Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny`. Staty`sty`chny`j zbirny`k «Rozdribna torgivlya Ukrayiny`» za 2011,2012,2013,2014 rr. [Online], available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
5. Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny`. Staty`sty`chny`j zbirny`k «Optova i birzhova torgivlya Ukrayiny`» 2009-2011rr.,2012-2013rr. [Online], available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
6. Krekotun S.A. Vnutrishnya torgivlya Ukrayiny`: problemy` ta perspekty`vy` rozvy`tku galuzi // S.A. Krekotun, V.Ya. Vlyal`ko // Visny`k social`no-ekonomichny`x doslidzhen`, vy`pusk 2 (45), 2012. – P.340-347.

7. Apopij V.V. Suchasni problemy` ta strategichni priory`tety` rozvy`tku vnutrishn`oyi torgivli Ukrayiny` / V.V. Apopij // Visny`k Donecz`kogo derzhavnogo universy`tetu ekonomiky` i torgivli im. M. Tugan-Baranovs`kogo. – 2005. - №4. – P.145-153.

8. Diyal`nist` pidpry`yemstv optovoyi torgivli u 2014 roci. Dopovid`. Publikaciya dokumentiv Derzhavnoyi Sluzhby` Staty`sty`ky` Ukrayiny`. [Online], available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm

9. Apopij V.V. Aktual`ni problemy` rozvy`tku vnutrishn`oyi torgivli Ukrayiny` / V.V. Apopij // Torgivlya, komerciya, pidpry`yemny`cztvo : zbirny`k naukovy`x pracz` / [redakcz. kol.: Apopij V. V., Kucy`k P. O., Semak B. B. ta in.].– L`viv : L`vivs`ka komercijna akademiya, 2015. – Vy`p. 18. – P.5-11.